

Tuur Elzinga, voorzitter FNV

HET ROER MOET OM

TUUR ELZINGA

Tuur Elzinga (1969) is sinds 10 maart 2021 voorzitter van de FNV. Hiervoor was Elzinga sinds mei 2017 lid van het dagelijks bestuur van de FNV en vice-voorzitter. Namens de FNV sloot hij als hoofdonderhandelaar het pensioenakkoord. Voordat hij in het FNV-bestuur kwam, was Elzinga onder meer tien jaar beleidsadviseur bij Mondiaal FNV. Ook zat hij negen jaar in de Eerste Kamer voor de SP.

‘We zijn natuurlijk een land dat in de kern diep socialistisch is. We hebben een eindeloze overdracht van geld (...) zodat er goede gezondheidszorg, goed onderwijs en sterke publieke voorzieningen zijn. Daar voel ik me als liberaal ook zeer bij thuis’, aldus minister-president Mark Rutte bijna twee jaar geleden. En al was het op 1 april, ik geloof niet dat hij het als grap bedoelde. Minder dan een jaar later viel zijn derde kabinet. ‘De overheid heeft niet aan de hoge verwachtingen voldaan’ en ‘de rechtsstaat moet burgers beschermen en dat is hier op een vreselijke manier misgegaan’, zei de aftredende premier na het kinderopvangtoeslagenschandaal. En daarom moet nu alles anders. Behalve dan de samenstelling van

de coalitie. Maar wel met 'nieuwe keuzes voor een nieuwe tijd', als we de titel van het vvd-verkiezingsprogramma mogen geloven. En natuurlijk een nieuwe bestuurscultuur.

'Diep socialistisch' liep misschien vooruit op Rutte's gewenste nieuwe keuzes voor een nieuwe tijd? Zag hij al een nieuwe dageraad gloren? Als beschrijving van de huidige staat van ons land, na vier decennia neoliberal afbraakbeleid, na een fikse verschuiving van de macht van arbeid naar kapitaal, na het knechten van de verzorgingsstaat ten faveure van de vrije markt, klonk het mij vooral potsierlijk in de oren. Zeker uit de mond van de partijleider van de vvd, dé partij die meer dan enige andere partij voor dit neoliberale beleid verantwoordelijkheid draagt.

Sterke publieke voorzieningen? Een crisis in de gezondheidszorg! Lerarentekort! Ongekend onrecht! De overheid toont zich steeds vaker onbetrouwbaar en veel mensen voelen zich eerder bedrogen dan vertegenwoordigd. De gang van zaken rond de gaswinning in Groningen en het toeslagenschandaal zijn slechts twee van de dieptepunten.

Het resultaat van de bv Nederland als wingewest. Van langdurig bezuinigen op publieke diensten en sociale zekerheid om lasten te verlichten voor het bedrijfsleven. Het resultaat van verzelfstandigen en privatiseren van voormalige overheidstaken. Van meer markt en minder overheid. Liberalisering, deregulering en flexibilisering zetten de zekerheden van mensen op de tocht. Sociale zekerheid werd activerend arbeidsmarktbeleid. De burger werd consument. De zorg een markt. En onderwijs een product.

Het is de kaalslag van decennia van rechts rotbeleid die breed voor zoveel onvrede zorgt. En het is de liberale premier zelf die met zijn bestuurscultuur ernstig heeft bijge-

dragen aan het wantrouwen van burgers in de politiek. En toch rekent de kiezer dit vooral links aan. Links en elite zijn voor veel boze burgers synoniem geworden en rechts spint er garen bij.

Hoe dan?!

Rechts was consequent voor een kleinere overheid. Bezuinigen op de publieke sector maakte dat mensen steeds vaker door de overheid werden teleurgesteld. Bezuinigingen op de sociale zekerheid dat mensen vaker in de kou werden gezet. Dat de overheid steeds minder bescherming bood. Dat de overheid de burger steeds vaker wantrouwend tegemoet trad. Dat voedde omgekeerd het wantrouwen in de overheid en maakte de geesten rijp voor een houding dat de overheid zich 'niet met ons moet bemoeien'. Zo creëerde rechts haar eigen gelijk en noemde dat vrijheid.

Van links verwachtten de mensen juist het sociale verhaal, de steun als het slecht gaat. Als je, buiten je eigen schuld, door de markt vermorzeld dreigde te worden. Als je door je werkgever op straat werd gezet, als je ziek werd of arbeidsongeschikt, of als je anderszins pech had in het leven. Men verwachtte dat de markt getemd en het kapitalisme gebreedeld zou worden. Niet dat juist de beschermende overheid gekooid zou worden en de ongetemde vrije markt vrij spel zou krijgen. Van Vadertje Staat werd verwacht dat deze naast je stond en niet tegenover je.

Maar na de val van de muur en het verkondigde 'einde van de geschiedenis', schudde traditioneel links de ideologische veren af en bood geen alternatief meer. In Nederland werden de paarse kabinetten gevormd. En in het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Duitsland voerden New Labour, de New Democrats en het Neue Mitte

de neoliberale agenda van privatiseren, liberaliseren en dereguleren uit. Volgens toenmalig vvd-leider Frits Bolkestein was, uitgezonderd de radicalen van de sp, in Nederland iederéén liberaal. De beschermende overheid had in de politiek vrijwel geen bondgenoten meer.

Is het gek dat mensen de politiek zijn gaan wantrouwen? Mensen voelen zich verkocht. Verraden. Verweesd. Het sociaal contract tussen burgers en overheid is na veertig jaar uitverkoop op en leeg. Verscheurd dóór de overheid.

De inkomensongelijkheid is in de meeste ontwikkelde landen van een historisch laag niveau in de jaren zeventig weer toegevoegd tot Victoriaanse proporties. Het netto publieke vermogen (bezittingen en staatsdeelnemingen min de staatsschuld) is de afgelopen decennia in de meeste westerse landen gereduceerd tot nul of zelfs onder nul, dankzij één grote uitverkoop. Margaret Thatchers motto: *Rolling back the state*, was ook buiten het Verenigd Koninkrijk uitermate succesvol. Zeker, de private rijkdom is enorm gegroeid. Alleen niet voor iedereen. De superrijken werden nog heel veel rijker, de armen bleven arm en nu bovendien steeds meer verstoken van publieke welvaart, van collectieve voorzieningen en sociale zekerheid.

Als vakbeweging hebben we het gemerkt: steeds meer werkkenden moeten altijd maar beschikbaar zijn, maar hebben recht op niets. Steeds meer jongeren zetten hun leven in de wacht – het kopen van een huis, het krijgen van kinderen – vanwege dit gebrek aan economische zekerheid. Steeds meer mensen zien steeds minder perspectief en verwachten van de overheid niks meer. Een gevoel dat breed wordt gedeeld. Ook bij groepen die zich niet tot de onderkant of het in onzekerheid

geduwde deel van de bevolking rekenen. Het gevoel van ‘met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht’, zoals oud-scp-directeur Paul Schnabel het benoemde.

Met onze kritiek op te onzekere arbeidsverhoudingen was de FNV jarenlang een roepende in de woestijn, maar ons maatschappijbeeld wordt inmiddels breed gedragen. Mooi verwoord door Coen Brummer, een hervormingsgezinde directeur van het wetenschappelijk bureau van D66: ‘De verhouding tussen arbeid en kapitaal is ontspoord door een enorme toename van flexibele arbeidskrachten en zzp’ers. Het ontbreekt aan bescherming voor werkkenden, maar ook aan regels die de samenleving beschermen tegen bedrijven en zelfstandigen die de samenleving laten opdraaien voor hun private voordeeltjes’.

Als je geen zekerheid ervaart, hoe moet je dan een leven opbouwen? Hoe moet je dan vooruitkijken? Zoals de gele hesjes in Frankrijk protesteren tegen de elite in Parijs: zij maken zich zorgen om het eind van de wereld, wij om het eind van de maand!

Maar het is niet alleen onzekerheid die tot onvrede leidt. Ook het ervaren van onvrijheid en onrechtvaardigheid voeden de onvrede en het wantrouwen. Als je wel formeel vrij bent, maar je kunt in de praktijk nergens heen en je hebt de middelen niet om keuzes te maken, waarop moet je dan het vertrouwen baseren dat je zelf je toekomst vorm kunt geven? En als je officieel gelijke kansen hebt, maar je materiële kansen zijn nul komma nul, op wie of wat kun je dan nog bouwen? Het marktfundamentalisme van het neoliberale tijdperk heeft niet alleen de publieke sector en de georganiseerde solidariteit uitgehold en daarmee de zekerheid van mensen, het heeft ook de ongelijkheid vergroot en de vrijheid van mensen beknot. Er is inmid-

dels zo diep gesneden in de rechtvaardige overheid, dat zij haar kracht heeft verloren om mensen te beschermen tegen willekeur en machtsverschil. En dat kóst vrijheid. De al eerder aangehaalde directeur van het wetenschappelijk bureau van D66 noemt dat de vrijheidsparadox, dat de neoliberalen uit naam van de vrijheid de vrijheid van burgers juist hebben ingeperkt.

Tsja. Hoe krijg grip op je leven, als vrijheid, zekerheid en gelijke behandeling onder druk staan? Je mag wel elke vier jaar stemmen, maar over je dagelijkse leven heb je nauwelijks zeggenschap. Dat leidt tot onvrede, tot polarisatie en een gevoel van onveiligheid. De waarden van de Franse revolutie – vrijheid, gelijkheid en broederschap – zijn nog springlevend, maar veel mensen voelen zich in deze kernwaarden bedreigd. En hoe moet je dan de overheid vertrouwen, die de solidariteit om deze kernwaarden te beschermen juist heeft uitgehold?

Het roer moet om, ziet ook Rutte IV. Het nieuwe kabinet wil meer zekerheid gaan bieden en de groeiende ongelijkheid een beetje tegengaan. Het zal vier decennia van scheefgroei in de polder bij lange na niet kunnen repareren, maar het is een voorzichtig begin. Voor nieuw vertrouwen is echter meer nodig.

Vertrouwen gaat te paard en komt te voet. Een jaar formeren is dan niet genoeg. Een voorzichtige ommekeer in het beleid is niet voldoende. Met uitsluitend een andere bestuurscultuur ben je er nog niet. Het zal tijd kosten én radicaal ander beleid én een heel andere houding van de overheid.

Er is tijd nodig, want praatjes vullen geen gaatjes. Eerst moeten de resultaten van ander beleid en een nieuwe bestuurscultuur voelbaar worden.

Het roer moet radicaal om, want er is een duidelijke ommekeer nodig.

Als je polarisatie wilt tegengaan, zul je verschillen moeten verkleinen en overbruggen, in plaats van vergroten. En als je perspectief wilt bieden, dan zul je voor houdbaar beleid moeten zorgen. Dus geen ecologische roofofbouw op de planeet, geen financiële plundering van collectieve voorzieningen en geen sociale uitverkoop van de samenleving. Maar investeren in duurzaam verdienvermogen, brede welvaart en het welzijn van mensen. Dan zijn kleine stapjes een leuk begin, maar nog lang niet genoeg.

En er is een heel andere houding nodig. Inderdaad, een nieuwe bestuurscultuur en een ander begrip van vrijheid zijn nodig om vertrouwen te kunnen herstellen. Vrijheid is door de liberalen te lang gedefinieerd als ‘in vrijheid kunnen genieten van je bezit’ en ‘doen wat je wilt, zonder staatsbelemmering’. Maar voor velen is dat geen vrijheid. Zoals Klein Orkest zong, vóór de val van de muur: ‘Goed, je mag demonstreren, maar met je rug tegen de muur en alleen als je geld hebt, dan is de vrijheid niet duur’. We moeten terug naar een meer oorspronkelijk begrip van vrijheid. Terug naar het ideaal van Franklin D. Roosevelt. Zijn New Deal berustte op het idee dat het volk alleen tot echte vrijheid kan komen als het politiek én economie controleert. Een concept van vrijheid dat terugvoert via de Franse Revolutie op de klassieke oudheid, waar vrijheid een collectief concept was, dat nog het beste kon worden beschreven met een begrip van zelfbestuur en democratie. Vrijheid als collectieve autonomie. Als democratische controle op politieke en economische besluitvorming.

Als de overheid nieuw vertrouwen zoekt, geef de mensen dan *déze* vrijheid: vertrouw de mensen! Vertrouw de mensen toe zelf mee te sturen. Want vertrouwen is in sterke mate wederzijds. Geef vertrouwen, ontvang vertrouwen. Geef de mensen – collectief – vaker het roer in handen. Dan krijg je oplossingen mét draagvlak. Werk aan een overheid die de mensen hoort, die mensen ziet staan en serieus neemt. Te veel mensen voelen zich ongehoord en onzichtbaar. Het antwoord: geef mensen daadwerkelijke zeggenschap. Zeggenschap over hun dagelijks leven. Over hun werk. Over hun wijk.

Had het niet heel veel wantrouwen geschied als er meteen was geluisterd naar de hartverscheurende verhalen van de slachtoffers van de toeslagenaffaire? Of als de mensen in Groningen een stem hadden gehad in het gaswinningsbeleid?

Zou het niet een goed idee zijn om de verplegenden en verzorgenden *zélf* te vragen waarom zoveel collega's de sector zo snel alweer verlaten of ziek thuis zitten? En wat er nodig is om meer collega's voor de sector te behouden en een aantrekkelijker werkperspectief te bieden? Hetzelfde geldt voor andere tekortsectoren, zoals leerkrachten in het onderwijs, het veld in de veiligheid, de uitvoering bij het uvw en de Belastingdienst, de technici in de energietransitie.

Luister naar de mensen en geef ze een stem! Want het zijn bijvoorbeeld de werknemers van Tata Steel zelf die kwamen met verstandige plannen om het bedrijf veel sneller te verduurzamen en de vervuiling van de omgeving te stoppen. Zij hebben er immers een direct belang bij. Draai het huidige jeugdzorgstelsel om en zet de jeugdhulpverleners, de ouders, kinderen en jongeren zelf zoveel mogelijk aan het roer. Dat was de belangrijkste aanbeveling van Denktank De Jeugdsprong om kwetsbare jeugd wél de noodzakelijke zorg te kunnen geven.

We kennen als vakbeweging talloze voorbeelden van goede plannen van de werkvloer. Logisch, want wanneer kwamen belangrijke innovaties ooit uit de bestuurskamer, laat staan van de aandeelhoudersvergadering? Als ergens problemen zijn, vraag het dan de mensen van de vloer, uit de wijk, van de straat en uit de praktijk. En stort geen tekentafeloplossingen zonder draagvlak uit over hun hoofden, maar vraag de mensen *zélf* met de beste oplossingen te komen. Dan pakken we samen de problemen aan. Dan krijg je oplossingen mét draagvlak. Dan krijgen mensen grip op hun leven, op hun werk, op hun leefomgeving. Dan creëren we een *sámen*-leving. En uiteindelijk een hernieuwd vertrouwen. Een nieuw sociaal contract krijgen we alleen *sámen* voor elkaar!